

**Vabariigi Valitsuse määruse
„Tilga looduskaitseala kaitse-eeskiri” eelnõu
SELETUSKIRI**

1. Sissejuhatus

Looduskaitseseaduse (edaspidi ka *LKS*) § 10 lõike 1 alusel on Vabariigi Valitsusel õigus võtta ala kaitse alla ja kehtestada ala kaitsekord. Eelnõukohase määrusega liidetakse olemasoleva maastikukaitsealaga olemasolev hoiuala ning muudetakse kaitstava ala eesmärgi ja kaitsekorda.

Tilga looduskaitseala (edaspidi *kaitseala*) asub Hiiu maakonnas Hiiumaa vallas Harju, Kõmmuselja, Prassi ja Tilga külas. Kaitseala pindala on 103,2 ha.

Kaitseala territoorium on olnud kaitse all alates 25. septembrist 1998. a, kui Vabariigi Valitsus võttis määrusega nr 215 „Silma looduskaitseala ning Lihula ja Tilga maastikukaitsealade kaitse alla võtmine, kaitse-eeskirjade ja välispiiride kirjelduste kinnitamine” kaitse alla Tilga maastikukaitseala ning kinnitas selle kaitse-eeskirja ja välispiiri kirjelduse. Prassi hoiualal (edaspidi *hoiuala*) olev Prassi järv koos ümbritseva sooga on olnud kaitse all alates 20. septembrist 1961. a, kui Hiiumaa Rajooni Tööraha Saadikute Nõukogu Täitevkomitee võttis vastu üldkohustusliku otsuse nr 6 „Looduskaitsest Hiiumaa rajoonis”. Prassi hoiuala on senises piiris kaitse all alates 1. oktoobrist 2005. a, kui jõustus Vabariigi Valitsuse 8. septembril 2005. a vastu võetud määrus nr 233 „Hoiualade kaitse alla võtmine Hiiu maakonnas”.

Vastavalt LKS § 91 lõikele 1 kehtivad enne selle seaduse jõustumist kaitse alla võetud kaitsealade ja kaitstavate looduse üksikobjektide kaitse-eeskirjad ja kaitsekord seni, kuni LKS alusel kehtestatakse uued kaitse-eeskirjad. Seega ei võeta määrusega kaitse alla uut kaitseala, vaid kinnitatakse olemasolevale kaitsealale kehtivate õigusaktide kohane kaitsekord ning laiendatakse kaitstavat ala hoiuala arvel.

Eelnõukohase määrusega muudetakse LKS § 13 lõike 1 alusel olemasoleva kaitseala piiri, eesmärgi, kaitsekorda ja olemasoleva hoiuala tüüpi (liidetakse kaitsealaga). Muudatuse on tinginud vajadus tagada kaitsealuste liikide elupaikade ja nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kohta (EÜT L 206, 22.07.1992, lk 7–50; edaspidi ka *loodusdirektiiv*) I lisas nimetatud looduslike elupaigatüüpide parem kaitse. Moodustatav kaitseala hõlmab täielikult Natura 2000 võrgustikku kuuluva Tilga loodusala.

Määruse eelnõu on koostanud Keskkonnaameti looduskaitseosakonna kaitse planeerimise büroo spetsialist Andres Miller (tel 5648 0567, e-post andres.miller@keskkonnaamet.ee), eelnõu kaitsekorra otstarbekust on kontrollinud Keskkonnaameti kaitse planeerimise büroo juhtivspetsialist Nele Saluveer (tel 447 7386, e-post nele.saluveer@keskkonnaamet.ee). Eelnõu õigusekspertiisi on teinud Keskkonnaameti õigusosakonna jurist Reelika Metshein (tel 5697 7994, e-post reelika.metshein@keskkonnaamet.ee), eksperdihinnangu on andnud Tiit Leito ja Ivar Ojaste, keeleliselt toimetanud Siiri Soidro (tel 640 9308, e-post siiri.soidro@tlu.ee). Keskkonnaministeeriumi kontaktisik eelnõu ministeeriumitevahelisel kooskõlastamisel ja kinnitamisel on Marika Erikson (tel 626 2880, e-post marika.erikson@envir.ee).

2. Eelnõu sisu, piirangute ja kaitse alla võtmise põhjendus

2.1. Kaitse eesmärkide vastavus kaitse alla võtmise eeldustele

Kaitseala eesmärk on kaitsta Lõuna-Hiiumaa maastikku ilmestavat Tilga männikut, Prassi jäänukjärve ja sealset elustikku, elupaigatüüpe, mida loodusdirektiiv nimetab I lisas, ning kaitsealuste liikide elupaiku ja kasvukohti. Kaitstavad elupaigatüübid on kadastikud (5130 – sulgudes on siin ja edaspidi kaitstava elupaigatüübi koodinumber vastavalt loodusdirektiivi lisale I, kusjuures tärniga on tähistatud esmatähtsad elupaigatüübid), aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud (6510), siirde- ja õõtsiksood (7140), vanad loodusmetsad (9010*), puiskarjamaad (9070), soostuvad ja soo-lehtmetsad (9080*) ning siirdesoo- ja rabametsad (91D0*). Eesmärk on kaitsta ka mitmesuguseid kaitstavate liikide elupaiku. Kaitstavatest liikidest on suur-rabakiil (*Leucorrhinia pectoralis*) nimetatud loodusdirektiivi II ja IV lisas ja on ühtlasi III kaitsekategooria liik, valgelaup-rabakiil (*Leucorrhinia albifrons*) on loodusdirektiivi IV lisas nimetatud ja ühtlasi III kaitsekategooria liik, kanakull (*Accipiter gentilis*), punane tolmepea (*Cephalanthera rubra*), sookäpp (*Hammarbya paludosa*) ja sarvikpütt (*Podiceps auritus*) on II kaitsekategooria liigid ning roomav öövilge (*Goodyera repens*) ja sookurg (*Grus grus*) on III kaitsekategooria liigid.

Vastavalt LKS §-le 7 on kaitseala kaitse alla võtmise eeldused ohustatus, haruldus, tüüpilisus, teaduslik, ajaloolis-kultuuriline või esteetiline väärtus või rahvusvahelistest lepingutest tulenev kohustus ning linnu- ja loodusdirektiivi rakendamine. Tilga kaitseala kaitse all olemise ja laiendamise eelduseks on ohustatus, haruldus ja tüüpilisus ning loodusdirektiivi rakendamine.

Ohustatud sooelupaigatüüp on siirde- ja õõtsiksood (7140). Seda, nagu teisigi sooelupaiku, ohustab peamiselt kuivendus ning selle ohu tõttu on elupaigatüüp lisatud loodusdirektiivi I lissasse. Eesti territooriumist moodustavad sood märgalade 2010. aasta inventuuri andmetel 5,5% ehk 240 000 ha, sellest on siirde- ja õõtsiksood 16,5% ehk ligi 40 000 ha. Mitmekesiseid taimekooslusi hõlmavaid siirde- ja õõtsiksood leidub enamikus suuremates sookompleksides. Peaaegu kõik Eesti siirde- ja õõtsiksood on kõrge looduskaitse väärtusega ja kuivendussmõjuga või nõrga kuivendussmõjuga.

Ohustatud ja haruldased looduslikud metsaelupaigatüübid vanad loodusmetsad (9010*), soostuvad ja soo-lehtmetsad (9080*) ning siirdesoo- ja rabametsad (91D0*) on ohustatutena lisatud loodusdirektiivi I lissasse ning märgitud seal esmatähtsate elupaikadena, mille kaitse tagamisel on Euroopa Liidul ja selle liikmesriikidel eriline vastutus. Elupaigatüüp vanad loodusmetsad on ohustatud ka Eestis, kus see on jäänud haruldaseks ja selle pindala on 2012. aasta statistilise metsainventuuri andmete põhjal vaid 5,3% metsade kogupindalast ehk 117 900 ha, soostuvate ja soo-lehtmetsade pindala on sama allika põhjal 2% metsade kogupindalast (43 600 ha) ning siirdesoo- ja rabametsade pindala on sama allika põhjal 3,8% metsade kogupindalast (83 800 ha). Kaitseta vanu metsi ohustab raie, mistõttu nende pindala väheneb pidevalt. Soostuvaid ja soo-lehtmetsi ning siirdesoo- ja rabametsi ohustab lisaks raiele kuivendus.

Ohustatud ja haruldased poollooduslikud elupaigatüübid on kadastikud (5130), aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud (6510) ning puiskarjamaad (9070). Kunagi laialt levinud poollooduslikud kooslused on majandamisest väljalangemise tõttu muutunud haruldaseks. Poollooduslike koosluste leviku kõrgaeg oli Eestis 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algul, kui need moodustasid praegusest Eesti territooriumist umbes 40%. Pärandkoosluste Kaitse Ühingu (PKÜ) niitude andmebaasis ja Eesti Looduse Infosüsteemis (EELIS)

toetuskõlblike poollooduslike koosluste (PLK) andmestikus oli 2013. aasta alguse seisuga kokku registreeritud 112 000 ha poollooduslike kooslusi (2,5% Eesti pindalast). Poollooduslikest kooslustest moodustasid kadastikud 3,2% (3600 ha), aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud 5,9% (6600 ha) ning puiskarjamaad 3,7% (4100 ha; 2012. aasta statistilise metsainventuuri andmete põhjal oli puiskarjamaade osakaal 0,1% metsade kogupindalast ehk 3300 ha). Kadastikest oli kõrge loodusväärtus säilinud rohkem kui pooles ulatuses pindalast, kuid hoolduses oli alla 5%. Aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niitudest on säilinud kõrge loodusväärtusega hinnanguliselt pisut rohkem kui kümnendik ning hoolduses on napp 5%. Puiskarjamaadest on suudetud säilitada kõrge loodusväärtus umbes kolmandikul, kuid hoolduses on pisut üle 10%.

Valgelaup-rabakiil (*Leucorrhinia albifrons*) on Eestis levinud kõikjal, sh Saare- ja Hiiumaal, kus leidub rabalaukaid või muid sobilikke seisuveekogusid. Liik on seatud kaitse-eesmärgiks tüüpilisuse tõttu sellel alal. Valgelaup-rabakiil on III kaitsekategooria liik, kelle seisundit on Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi hinnatud ohuväliseks. Liigi kaitse tegevuskava andmetel on liigi levila Lääne-Euroopas katkendlik ja arvukus väheneb. Liiki ohustab veekogude reostumine ja veerežiimi muutused.

Suur-rabakiil (*Leucorrhinia pectoralis*) on liik, mille levila on Eestis viimasel ajal oluliselt laienenud. Veel kümmekond aastat tagasi teati vaid paari elupaika. Suur-rabakiil elab mitmesugustes vähetoitelistes ja tiheda taimestikuga seisuveekogudes (tiigid, koprtiigid, turbaaugud, väikesed järved) ning aeglase vooluga kraavides ja vanajõgedes. Liik puudub tüüpilistes rabalaukades. Liik on seatud kaitse-eesmärgiks tüüpilisuse tõttu sellel alal. Suur-rabakiil on III kaitsekategooria liik, mille seisund on Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi hinnatud kategooriasse „puuduliku andmestikuga”. Eesti kiilide määraja (Mati Martin 2013) järgi on liik levinud Kesk-Euroopas, Põhja-Euroopas ainult Soome, Rootsi ja Norra äärmises lõunaosas, puudub Inglismaal, Portugalis, Hispaanias ja Kreekas. Lõuna-Euroopas on väga lokaalse levikuga. Liiki ohustab veekogude eutrofeerumine ja veerežiimi muutused.

Sookurg (*Grus grus*) on Eesti põlisasukas, keda leidub kogu maal nii pesitseja kui ka läbirändajana. Liik on seatud kaitse-eesmärgiks tüüpilisuse tõttu sellel alal. Liigi kaitse tegevuskava andmetel pesitseb Eestis oluline osa (ligi 8%) Euroopa sookurgedest ning sügisrändel peatub siin ligikaudu 10% Euroopa populatsioonist, mistõttu on sookure kaitsmine meil üleeuroopalise tähtsusega. Sookurg on III kaitsekategooria liik, kelle seisundit on Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi hinnatud ohuväliseks. Sookure pesitusareaal hõlmab suuremat osa Euraasia metsatundra ja metsavööndist ning põhjapoolset osa stepi- ja poolkõrbe vööndist. Sookured talvituvad Hispaanias, Kirde-Aafrikas, Iraanis, Indias ja Hiinas.

Sarvikpütt (*Podiceps auritus*) on Eestis ebatühtlase levikuga harv haudelind taimestikurohketel veekogudel, ka rabalaukastel. Linnud peatuvad Eestis ka läbirändel. Sarvikpütt on II kaitsekategooria liik, kelle seisundit on Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi hinnatud ohulähedaseks. Peamised ohutegurid on veekogude kaldajoone ja veetaseme muutmine, eutrofeerumine ja kinnikasvamise, samuti häirimine.

Kanakull (*Accipiter gentilis*) on Eestis hajusalt levinud haudelind, kelle arvukus on viimasel ajal märkimisväärselt langenud, seda peamiselt sobivate elupaikade kadumise tõttu. Liik eelistab elupaigana lausmetsaalasid, kuid saagijahil käib ka avamaastikul. Liigi kaitse tegevuskava andmetel elab Eestis praegu hinnanguliselt 300–500 paari kanakulle, kuid veel 15 aastat tagasi oli arvukus kaks korda suurem. Kanakull on II kaitsekategooria liik, kelle

seisundit on Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi hinnatud ohulähedaseks. Peamised ohutegurid on pesapaikade hävimine, toidubaasi vähenemine ja häirimine. Maailmas on kanakull kõige laiaulatuslikumalt levinud haugas ja üks levinumaid röövlind, kelle levilaks on Euraasia ja Põhja-Ameerika okasmetsavöönd.

Punane tolmpa (*Cephalanthera rubra*) on Eestis üks kõige haruldasemaid käpaliseliike, olles levinud peamiselt Lääne- ja Põhja-Eestis. Liik eelistab lubjarikast poolvarjulist kasvukohta loometsades, puisniitudel, põõsastikes, vahel ka klibustel teeservadel. Punane tolmpa on II kaitsekategooria liik, mille seisundit on Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi hinnatud ohualtiks, sest liigi levila on käpaliste sugukonna (*Orchidaceae*) kaitse tegevuskava andmetel viimase 40 aastaga kolmandiku võrra kahanenud. Kasvukohti ohustab eeskätt kinnikasvamine ja killustumine ning ehitustegevus.

Roomav öövilge (*Goodyera repens*) on kogu Eestis levinud käpeline, kasvades küpsetes okas- ja segametsades ning olles sümbioosis seentega. Vaatamata säilikpuude jätmisele langile kaob liik lageraielankidelt. Niiskuse ja mulla pH suhtes roomav öövilge nõudlik ei ole. Liik on seatud kaitse-eesmärgiks esinduslikkuse ja tüüpilisuse tõttu sellel alal. Roomav öövilge on III kaitsekategooria liik, mille seisundit on Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi hinnatud ohuväliseks. Liigi levila on käpaliste sugukonna (*Orchidaceae*) kaitse tegevuskava andmetel viimase 40 aastaga Eestis viiendiku võrra kahanenud. Kasvukohti ohustab uuendusraie, metsamaterjali kokku- ja väljavedu külmumata pinnasel ning raiejäätmete jätmine kasvukohtadele.

Sookäpp (*Hammarbya paludosa*) on üks vähestest orhideeliikidest Eestis, mis kasvab ka happelisel pinnasel raba tingimustes, kus pH võib olla isegi 3,7–3,8. Kasvukohtadeks on rabad, järveäärsed õõtsikud ja soised metsad. Sookäpp on II kaitsekategooria liik, mille seisundit on Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi hinnatud ohustatuks, sest liigi levila on käpaliste sugukonna (*Orchidaceae*) kaitse tegevuskava andmetel oluliselt kahanenud. Kasvukohti ohustab eeskätt veerežiimi muutumine, kuid lisaks on ohuks ka seni välja selgitamata põhjused.

Kaitsealal on ka ajaloolis-kultuuriline väärtus. Seal on muistne asula- ja rauasulatuskoht (arheoloogiamälestis registrinumbriga 8902), mille säilimist kaitseala kaitsekord toetab.

Lisaks eespool nimetatud loodusväärtustele on senise Tilga maastikukaitseala ja Prassi hoiuala kaitse all hoidmine oluline teistegi haruldaste ja ohustatud taime- ja loomaliikide kaitseks. Samas pole nende kõikide eraldi kaitse-eesmärgina nimetamine vajalik, kuna eesmärgiks seatavate katusliikide, nende elupaikade ja koosluste kaitseks kehtestatav kaitsekord tagab kaudselt ka nende kaitse. See tähendab, et kaitsekorra väljatöötamisel on lähtutud kaitse-eesmärgina loetletud liikide ja koosluste ökoloogilistest nõudlustest. Seeläbi tagatakse kaitse kõikidele liikidele, mille elupaigaks on kaitse-eesmärgiks olev kooslus, või ka neile liikidele, mille elupaigaeelistused sarnanevad eesmärgina loetletud katusliikide omadega. Kaitseala kaitse-eesmärgiks on seatud need kooslused ja kaitsealused liigid, mille kaitse jaoks on tegemist esindusliku ja soodsa seisundi säilitamiseks olulise leiukohaga. Kaitse-eesmärgiks on seatud ka need liigid, mille kaitse sellel alal on loodusdirektiivist tulenev rahvusvaheline kohustus või mille soodsa seisundi säilitamiseks pikaajaliselt (säilimiseks pikas perspektiivis) ei piisa ainult isendikaitsest. Teisi kaitsealuseid liike ei ole kaitsekorra määramisel aluseks võetud, kuid nende puhul on arvestatud, et eesmärgiks seatavate katusliikide ja koosluste alusel kehtestatav kaitsekord tagab ka nende kaitse. Kaitse-eeskirjas sätestatud kaalutlusõiguse (LKS § 14 lõige 2) teostamisel lähtutakse sellisel juhul LKS §-s 55 sätestatud isendikaitse nõuetest. Teiste sõnadega tuleb nende liikide puhul kaitseala valitseja nõusolekul lubatud tegevusteks ja

kaitseala valitseja nõusolekuta keelatud tegevusteks nõusolekut andes arvestada, et kavandatud tegevus ei oleks vastuolus LKS §-s 55 sätestatud isendikaitse põhimõtetega. Isendikaitse väldib konkreetsete isendite surmamist, kahjustamist ja hävitamist, kuid ei taga nende liikide elupaikade säilimist sellises mahus, et oleks tagatud nende liikide püsiv pikaajaline säilimine nende levikualal.

Keskkonnaregistri andmetel on senisel Prassi hoiualal ja Tilga maastikukaitsealal teada kokku 28 kaitsealuse liigi olemasolu. Seal elavad lisaks eeltoodud kaitse-eesmärgiks seatud liikidele veel II kaitsekategooria liigid põhja-nahkhiir (*Eptesicus nilssonii*), kõdu-koralljuur (*Corallorhiza trifida*) ja soohiilakas (*Liparis loeselii*), mis on ühtlasi loodusdirektiivi II ja IV lisa liik (kasvukoha pindala endises karjääris veekogu ja metsa piiril on vaid 0,06 ha ja arvukus kümnekond taime; liigi jätkusuutlikkus nii väikeses, ebatüüpilises ja ebastabiilses üleminekukoosluses on väga küsitav), ning III kaitsekategooria liigid raudkull (*Accipiter nisus*), talukimalane (*Bombus hypnorum*), hiireviu (*Buteo buteo*), roo-loorkull (*Circus aeruginosus*), lääne-mõõkrohi (*Cladium mariscus*), vööthuul-sõrmkäpp (*Dactylorhiza fuchsii*), kahkjaspunane sõrmkäpp (*D. incarnata*), kuradi-sõrmkäpp (*D. maculata*), tumepunane neiuvaip (*Epipactis atrorubens*), soo-neiuvaip (*E. palustris*), väike-kärbsenäpp (*Ficedula parva*), suur käopõll (*Listera ovata*), mets-õunapuu (*Malus sylvestris*), harilik porss (*Myrica gale*), pruunikas pesajuur (*Neottia nidus-avis*), valge vesiroos (*Nymphaea alba*) ja kahelehtine käokeel (*Platanthera bifolia*). Nende liikide puhul tuleb arvestada, et kaitseala valitseja võib, tuginedes LKS §-s 55 sätestatud isendikaitse sätetele, seada lisaks kaitse-eeskirjas esitatud piirangutele liigispetsiifilisi tingimusi, mis on vajalikud isendikaitseks.

2.2. Kaitse alla võtmise otstarbekus

Prassi jäänukjärv koos ümbritseva sooga on olnud kaitse all alates 1961. aastast ja Tilga männik alates 1998. aastast. Tilga maastikukaitseala ja Prassi hoiualaga liidetakse sarvikpüti ning suur- ja valgelaup-rabakiili elupaik, mis oli seni pooleldi hoiualal ja pooleldi väljaspool kaitstavat ala. Juba varem kaitse all olnud alal on looduse jätkuv kaitsmine oluline loodusliku mitmekesisuse, sealhulgas vana loodusmetsa ja sookoosluste ning mitme liigi säilitamiseks.

Varem hoiualana kaitse all olnud alal asuvad Tilga looduskaitseala eesmärkideks seatavad poollooduslikud elupaigatüübid kadastikud (5130), aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud (6510) ning puiskarjamaad (9070) on 2014. aastal inventeerinud Meeli Mesipuu. Elupaigatüüpi kadastikud on kaitsealal 0,3 ha, aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud 4,3 ha, puiskarjamaad 1,5 ha ning kõigi nende esinduslikkust on hinnatud heaks (esinduslikkus B). Looduslikke elupaigatüüpe siirde- ja õõtsiksood (7140) ning siirdesoo- ja rabametsad (91D0*) on 1997. aastal inventeerinud Jaanus Paal, Aino Kalda ja Eli Fremstad ning tüüpi vanad loodusmetsad (9010*) 2001. aastal Meeli Mesipuu ja Hannes Pehlak. Siirde- ja õõtsiksoode ning vanade loodusmetsade esinduslikkust on hinnatud väga heaks (A), siirdesoo- ja rabametsade esinduslikkust arvestatavaks (C). Vanade loodusmetsade esinduslikkust hinnati 2020. aastal kaitseala laiendamise seoses uuesti ning siis leiti, et tiheda teedevõrgustiku ja sellest tuleneva suhteliselt suure inimõju tõttu on vana metsa esinduslikkus langenud tasemele arvestatav (C). Elupaigatüüpi siirde- ja õõtsiksood, mis on kujunenud kunagise Prassi järve asemele, on kaitsealal 7,6 ha, tüüpi vanad loodusmetsad on 39,6 ha ning siirdesoo- ja rabametsad 1,8 ha. Kokku on loodusdirektiivi elupaigatüüpidele vastavat ala kaitsealal 55,3 ha ehk 53% ala pindalast.

Kaitseala eesmärgiks seatavaid liike valgelaup-rabakiili (*Leucorrhinia albifrons*) ja suur-rabakiili on mitmel korral leitud Prassi karjääris ja selle kallastel (2012. aastal leiti sigimisperioodil parkümmend vast koorunud valgelaup-rabakiili ja kaks isast suur-rabakiili). Sookurepaari (*Grus grus*) on kuulnud ja nähtud iga-aastaselt pesitsusajal Prassi järve õõtsiksool. Sarvikpütipaari (*Podiceps auritus*) kohati viimati 2015. aastal. Kanakullil (*Accipiter gentilis*) on kaitsealal (varem hoiualal) üks teadaolev pesa, milles fikseeriti kanakullipaari pesitsemine 2010. aastal. Kaitsealal olevast pesast 700 m edelasse jääb sama pesitsusterritooriumi teine pesa, milles kanakull pesitses 2009. aastal. Ka 2014. aastal oli see edelapoolne pesa asustatud, kuid pole kindel, et kanakulli poolt, samuti 2015. aastal, kuid ilmselt hiireviu poolt. Eesti Ornitoloogiaühing esitas 27. märtsil 2013. a Keskkonnaministeeriumile ettepaneku võtta püsielupaigana kaitse alla kanakulli 26 pesitsuspaika, sealhulgas Prassi oma. Ekspert Ivar Ojaste soovitas võtta Prassi kanakulli pesitsuspaik kaitse alla ornitoloogiaühingu ettepanekualast laiema territooriumil ja liita see Tilga kaitsealaga. 2019. aastal telliti „Ekspertiis kanakulli 55 püsielupaiga moodustamise ja 9 püsielupaiga moodustamata jätmise ettepanekule ning kaitsekorra muutmisele kanakulli püsielupaikades”. Ekspert Aarne Tuule pidas Prassi kanakulli pesitsusala edelapoolse osa kaitse alla võtmist põhjendatuks, kuid mitte kõige olulisemaks, sest elupaik on asustamata ja edaspidi osaliselt kaitstav moodustatava Tilga looduskaitseala kaitsekorraga. Praegu Prassi kanakulli pesitsusterritooriumi edelapoolset osa looduskaitsealana kaitse alla ei võeta. Punast tolmpead (*Cephalanthera rubra*) kasvab kaitsealal umbes 2,5 ha-l ligi 30 taime. Roomavat öövilget (*Goodyera repens*) kasvab 33 ha-l ja 2011. aastal loendati sellest 16 ha-l üle 800 taime. Sookäpa (*Hammarbya paludosa*) arvukuseks määrati 2014. aastal 1,2 ha-l hinnanguliselt tuhat isendit. Punase tolmpea, roomava öövilke ja sookäpa Tilga kaitsealal asuvad kasvukohad on kõik nende liikide Hiiumaa vähemalt kahe kõige olulisema kasvukoha hulgas.

Lisaks eespool kirjas olevale on Tilga looduskaitseala kaitse all hoidmine põhjendatud asjaoluga, et tegemist on Natura 2000 võrgustikku kuuluva alaga. Kaitseala kattub Tilga loodusala.

2.3. Kaitstava loodusobjekti tüübi valik

Piirkonnas võeti 1961. aastal rajoonilise ehk kohaliku kaitse alla Prassi jäänukjärv koos ümbritseva sooga ning 1998. aastal võeti riikliku kaitse alla Tilga männik koos seal kasvavate kaitsealuste taimeliikidega. 1998. aastal määrati kaitseala alltüübiks maastikukaitseala. LKS § 28 kohaselt on maastikukaitseala kaitseala maastiku säilitamiseks, kaitsmiseks, uurimiseks, tutvustamiseks ja kasutamise reguleerimiseks ning maastikukaitseala võimalikud võõndid on sihtkaitsevöönd ja piiranguvöönd. Sama seaduse § 27 järgi on looduskaitseala kaitseala looduse säilitamiseks, kaitsmiseks, taastamiseks, uurimiseks ja tutvustamiseks ning looduskaitseala võimalikud võõndid on loodusreservaat, sihtkaitsevöönd ja piiranguvöönd. Aja jooksul on seniste Tilga kaitseala ja eriti Prassi hoiuala roll liikide kaitses suurenenud. Liikide kaitseks on vajalikud mitmed piirangud metsa majandamisele, näiteks metsaseaduses sätestatust erinevaid piiranguid raielangi suurusele ja kujule ning metsa vanusekoosseisule, mida LKS võimaldab kehtestada vaid kaitsealal või liigi püsielupaigas. Ühegi alal kaitstava liigi jaoks ei ole peetud vajalikuks loodusreservaadi moodustamist ja senisel hoiualal on ka poollooduslike kooslusi, mida peab hooldama. Kuid kaitseala väärtuste säilitamisel on looduslike protsesside tagamisel siiski suurem osakaal kui seisundi hoidmisel. Seetõttu on asjakohasem kaitstava loodusobjekti tüübiks määrata looduskaitseala. Maastikukaitsealana käsitletakse tänapäeval kaitsealasid, mille eesmärgi saavutamiseks on olulisem olemasoleva maastiku seisundi säilitamine, sealhulgas vaadete säilitamine või taasavamine ning poollooduslike koosluste taastamine ja

hooldamine, mitte looduslike protsesside tagamine ehk looduslikesse protsessidesse mittesekumine.

Kaitsealast on väiksemate piirangutega kaitstava ala tüüp hoiuala. Kuid hoiuala ei tsoneerita eraldi kaitsevöönditesse ja sellele ei kehtestata eraldi kaitsekorda täpsustavat kaitse-eeskirja ning hoiualal ei saa kehtestada väärtuspõhiseid majandamispiranguid. Kuna mitme alal leiduva kaitsealuse liigi või elupaigatüübi soodsa seisundi tagamiseks on hädavajalik nende liikide elupaigas või kaitstaval elupaigatüübil teatud majandamispirangute kehtestamine, näiteks maaparandussüsteemide hoiutöödele, metsahooldusele jne, peab need loodusväärtused tsoneerima sihtkaitsevööndisse. Üldisemaid majandamispiranguid ja majandamist vajavad loodusväärtused võib tsoneerida piiranguvööndisse, mis on leebema kaitsekorraga kaitsevöönd.

Püsielupaigana kaitstakse ainult konkreetse liigi elupaika, mitte erinevate väärtustega looduskompleksi.

Arvestades eeltoodut ja asjaolu, et kaitse korraldamisel on suurem rõhk liikide ja looduslike elupaigatüüpide kaitsmisel ning vähem poollooduslike koosluste hooldamisel ja taastamisel, on kaitseala tüübiks määratud looduskaitseala.

2.4. Kaitstava loodusobjekti välispiir ja vööndite piirid

Kaitseala piiritlemisel lähtuti sellest, et kaitstavad väärtused oleksid hõlmatud nende kaitseks sobivatesse vöönditesse, vajaduse korral koos puhvriga, ning piir oleks üheselt arusaadav ja looduses tuvastatav. Seetõttu on piiritlemisel kasutatud selgepiirilisi ja ajas vähe muutuvaid objekte (teid, kraavide kaldaid), mõõdistatud katastriüksuste piire ning mõttelisi sirgeid. Koordinaadid on esitatud tasapinnaliste ristkoordinaatidena meetermõõdustikus ja geodeetilisel kujul. Kaitseala piiri kaardile kandmisel on alusena kasutatud Eesti põhikaarti (mõõtkava 1 : 10 000) ja maakatastri andmeid.

Tilga looduskaitseala pindala on 103,2 ha, millest 30,1 ha on piiranguvöönd ja 73,1 ha on sihtkaitsevöönd. Kaitsealal olevad katastriüksused jäävad Harju, Kõmmusselja, Prassi ja Tilga küla maadele. Maaomandist on 34 ha eraomandis ja 69,2 ha riigi omandis. Kokku arvatakse kaitse alt välja 3,8 ha ja kaitse alla võetakse 5,1 ha maad. Kaitstava ala piiri korrigeerimisega arvatakse kaitse alt välja 2,8 ha maad, sh 0,7 ha Suuremõisa–Käina–Emmaste maanteed. Lisaks arvatakse kaitse alt välja kõik õuealad, õunapuuaed ja õhuliinialune maa pindalaga kokku 1 ha. Piiri korrigeerimisega uue põhikaardi ja katastripiiride järgi lisandub kaitsealale 1,8 ha, millest eramaid on kokku 0,2 ha, ülejäänud on riigimaa. Veel liidetakse kaitsealaga 3,2 ha territooriumi, millest 1,4 ha on riigi metsamaa Tilga männiku edelaotsas, 1 ha on osa endisest Prassi karjäärist kahel erakinnistul ning 0,8 ha on senise hoiuala ja selle karjääri vaheline ala samal kahel erakinnistul, sh 0,2 ha on seni kaitstavalt alalt välja jäänud poollooduslik kooslus (aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niit). Riigimaal asuv mets tsoneeritakse sihtkaitsevööndisse ja poollooduslik ala eramaal tsoneeritakse piiranguvööndisse. Enamik karjäärist oli juba varem kaitse all Prassi hoiuala osana. Endine karjäär ja selle lähiümbrus on kujunenud elupaigaks kolmele kaitse-eesmärgiks seatud liigile. Need liigid on valgelaup- ja suur-rabakiil ning sarvikipütt. Kaitsealaga liidetav riigi metsamaa (1,4 ha) on väike osa suurest metsaeraldisest, millest enamik (16,1 ha) on juba kaitse all ja millel on inventeeritud kaitstav esmatähtis elupaigatüüp vanad loodusmetsad (9010*).

Senisega võrreldes suureneb kaitstava ala pindala kokku 1,3 ha võrra. Endisest hoiualast arvatakse sihtkaitsevööndisse 32,4 ha, millest 3,9 ha on eramaa ja 28,5 ha riigimaa, ning 27,8 ha piiranguvööndisse ja see on kõik eramaa.

Kaitsealal on eramaad kokku 34 ha, millest 4 ha jääb sihtkaitsevööndisse ja 30 ha piiranguvööndisse. Ka seni oli 0,3 ha eramaad ekslikult kaitseala sihtkaitsevööndis (edaspidi piiranguvööndis). Endisest hoiualast arvatakse sihtkaitsevööndisse 3,9 ha ja piiranguvööndisse 27,8 ha eramaad. Uute aladena liidetakse kaitsealaga eramaid 2,3 ha (sh ekslikult seni sihtkaitsevööndisse loetud 0,3 ha, mis piirikirjelduse järgi tegelikult Tilga maastikukaitseala koosseisu ei kuulunud), mis arvatakse piiranguvööndisse.

Kaitseala koosneb kahest lahustükist, mida eraldab kaitseala läbiv Suuremõisa–Käina–Emmaste maantee (katastriüksus 83 Suuremõisa–Käina–Emmaste tee, 17501:004:2250). Kaitse alt on välja arvatud kaks varem hoiualal olnud õueala ning varem osaliselt kaitsealale või hoiualale jäänud õuealad. Kaitsealaga piirnevad teed ja õhuliinitrass on võimaluse korral kaitsealast välja tsoneeritud, sest neil aladel ei ole looduskaitselisi väärtusi.

Suuremõisa–Käina–Emmaste maanteest kagu poole jääva kaitseala lahustüki piir kattub riigi katastriüksuse Putkaste metskond 57 (katastritunnusega 17501:004:0850) piiriga. Seni kaitse alt väljas olnud katastriüksuse edelatipp kuni Sirtsu teeni (pindalaga 1,4 ha) võetakse nüüd kaitse alla, kuna see on samasugune juba varem kaitse all olnud sama katastriüksuse ja isegi sama metsaeraldisega. Suuremõisa–Käina–Emmaste maanteest kagu poole jääv kaitseala osa oli varem sihtkaitsevöönd ja jääb selleks ka edaspidi.

Suuremõisa–Käina–Emmaste maanteest loode poole jääva kaitseala lahustüki piir kulgeb maantee ja Tilga–Ollima tee ristist mööda riigi katastriüksuse 12148 Tilga–Ollima tee (17501:004:2211) idapiiri, riigi katastriüksuse Putkaste metskond 56 (17501:004:0840) läänepiiri ja Kasela katastriüksuse (17501:004:1913) idapiiri Keldri katastriüksuse (17501:004:0121) loodenurka. Sealt kulgeb piir põhja poole koordinaatpunkti 6 509 987,731-419 632,900 Prassi karjääri lõunakaldal. Prassi karjäärist, mis on tervikuna liidetud kaitsealaga, kulgeb piir edasi mööda Muraka katastriüksuse (17501:004:0116) lääne- ja loodepiiri. Edasi kulgeb kaitseala välispiir mööda katastripiire kaares põhja poolt ümber Prassi (jäänuk)järve kuni katastriüksust Praagamagu (17502:001:0232) poolitava kraavini, mis on kaitsealast välja tsoneeritud, sest ei alga Prassi järve poolt. Piir kulgeb mööda nimetatud kraavi lõunakallast, seejärel mööda katastripiire kuni katastriüksust Tüllimetsa (17502:001:2003) poolitava elektriõhuliinini, edasi mööda liinitrassi loodeserva (10 m liinipostidest) katastriüksuseni Järve (17501:004:2570). Seejärel kulgeb kaitseala piir mööda katastriüksuste ja Suuremõisa–Käina–Emmaste teemaaüksuse (17501:004:2250) piiri kuni Tilga–Ollima teeristini, erandiks katastriüksused Prassijärve (17501:004:1041), Mäe (17501:004:0279), Muraka (17501:004:0116), Pohla (17501:004:0142) ja Marjasoo (17501:004:0311), kus on kaitsealast välja jäetud neli õueala, alad õuealade ja maantee vahel ning väike metsatukk. Kaitseala piir kulgeb katastriüksusel Prassijärve (17501:004:1041) mõttelise sirgena ümber õueala koordinaatpunktide 6 510 259,133-420 053,686; 6 510 263,652-420 041,431; 6 510 306,527-420 039,432; 6 510 318,052-419 981,588; 6 510 289,294-419 935,598; 6 510 249,232-419 961,721; 6 510 242,611-419 992,402; 6 510 247,344-420 020,065 ja 6 510 231,850-420 033,866 vahel. Katastriüksusel Mäe (17501:004:0279) kulgeb kaitseala piir ümber õueala mõttelise sirgena koordinaatpunktide 6 510 127,630-419 965,772; 6 510 135,289-419 940,724; 6 510 191,500-419 896,100; 6 510 176,200-419 878,500; 6 510 155,400-419 893,100; 6 510 138,700-419 881,500 ja 6 510 096,545-419 946,141 vahel. Kaitseala piir kulgeb katastriüksuse Muraka (17501:004:0116) idatipust koordinaatpunkti 6 510 086,690-

419 852,240, sealt koordinaatpunkti 6 510 043,929-419 802,474 Pohla katastriüksuse (17501:004:0142) põhjapiiril, edasi koordinaatpunkti 6 509 890,820-419 811,750 Marjasoo katastriüksuse (17501:004:0311) õueala edelanurgas, sealt riigi katastriüksuse Putkaste metskond 56 (17501:004:0840) põhjatippu ning edasi mööda katastripiiri Suuremõisa-Käina-Emmaste teemaaüksuseni (17501:004:2250).

Vastavalt eelnõukohasele kaitse-eeskirjale koosneb kaitseala ühest piiranguvööndist ja kahest sihtkaitsevööndist (Prassi soo ja Tilga männiku). Piiranguvööndi pindala on 30,1 ha ja sellesse on tsoneeritud endise hoiuala poollooduslikud kooslused ja tugeva inimõjuga (sealhulgas turba kaevandamise jälgedega) metsaala ning kunagine Prassi karjäär. Kaitsealaga liidetavast alast on piiranguvööndisse tsoneeritud 1,9 ha seni kaitse all mitteolnud osa Prassi karjäärist ja selle ümbrusest. Piiranguvööndi metsad on eelkõige puhvriks Prassi jäänukjärvele. Kuna kuivendamise mõju ulatub üldjuhul kuni 100 m kaugusele, on puhver ümber õõtsiksooks muutunud Prassi jäänukjärve vähemalt 100 m. Loodusdirektiivi elupaigatüübid kadastikud (5130) hõlmavad piiranguvööndist 0,3 ha, aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud (6510) 4,3 ha ning puiskarjamaad (9070) 1,5 ha, kokku 6,1 ha ehk 20% piiranguvööndist.

Sihtkaitsevööndisse jääb jätkuvalt sajandivanune Tilga männik. Sihtkaitsevööndisse tsoneeritakse endise Prassi järve asemel olev õõtsiksoo ning sellest loode pool olev rabamets ja kanakulli pesitsusala varasema Prassi hoiuala piires.

Tilga männiku sihtkaitsevööndi pindala on 40,8 ha. Sihtkaitsevöönd on elupaigatüübi vanad loodusmetsad (9010*), mis hõlmab Tilga männiku sihtkaitsevööndist 39,6 ha ehk 97%, ja kaitsealuste liikide, eeskätt punase tolmea (*Cephalanthera rubra*) ja roomava õõvilke (*Goodyera repens*), elupaikade kaitseks. Tilga männiku sihtkaitsevöönd jääb riigi katastriüksustele Putkaste metskond 56 (17501:004:0840), Putkaste metskond 57 (17501:004:0850) ja Putkaste metskond 231 (17501:001:0216) ning eraomandis katastriüksusele Keldri (17501:004:0121). Riigi katastriüksused kuulusid, v.a katastriüksus Putkaste metskond 231, varem Tilga maastikukaitseala Tilga sihtkaitsevööndisse. Katastriüksus Putkaste metskond 231 oli varem pooleldi Tilga maastikukaitseala Tilga sihtkaitsevööndi koosseisus. Väike eraomandis olev Keldri katastriüksus kuulus osaliselt Prassi hoiuala ja osaliselt Tilga maastikukaitseala Tilga sihtkaitsevööndi koosseisu ning osaliselt jäi väljapoole kaitstavaid loodusobjekte. Piirangu- ja sihtkaitsevööndi vaheliseks piiriks on katastripiir.

Prassi soo sihtkaitsevööndi pindala on 32,3 ha ja see oli varem kaitse all Prassi hoiualana. Prassi soo sihtkaitsevöönd on elupaigatüüpide siirde- ja õõtsiksood (7140) ning siirdesoo- ja rabametsad (91D0*) ning liikide, eeskätt kanakulli (*Accipiter gentilis*), sookure (*Grus grus*) ja sookäpa (*Hammarbya paludosa*), elupaikade kaitseks. Elupaigatüüpi siirde- ja õõtsiksood on Prassi soo sihtkaitsevööndis 7,6 ha ning siirdesoo- ja rabametsi 1,8 ha. Kokku hõlmavad loodusdirektiivi elupaigatüübid Prassi soo sihtkaitsevööndist 9,4 ha ehk 29%. Sihtkaitsevööndi ja piiranguvööndi vaheline piir kulgeb Prassi järvest ida ja lõuna pool mööda katastripiire ja katastripiiri mõttelist pikendust läbi Muraka katastriüksuse (17501:004:0116) kuni kaitseala välispiirini koordinaatpunktis 6 510 294,791-419 612,785.

2.5. Kaitsekord

2.5.1. Kaitsekorra kavandamine

Kaitsekorra väljatöötamisel on arvestatud kaitsealal leiduvaid loodusväärtusi (eksperdid Renno Nellis, Meeli Mesipuu, Rita Miller, Hannes Pehlak, Jaanus Paal, Aino Kalda ja Eli Fremstad), kaitse-eeskirja kohta koostatud eksperdiarvamust (Tiit Leito 2011) ning eksperdiarvamusi kanakulli püsielupaikade kaitse alla võtmise kohta (Ivar Ojaste 2013 ja Aarne Tuule 2019).

Kaitse-eeskirjaga kehtestatavad piirangud on sätestatud ulatuses, mis tagab kaitsealal leiduvate looduslike elupaikade ja liikide soodsa seisundi ning on proportsionaalne erinevate huvide ja vajadustega.

Kaitseala kaitse-eeskiri täpsustab LKS alusel seatud kitsendusi omandiõigusele (Eesti Vabariigi põhiseaduse (edaspidi PS) § 32). Keskkonda mõjutava tegevuse õigusliku regulatsiooni aluseks on PS §-st 5 tulenev loodusvarade ja loodusressursside kui rahvusliku rikkuse säästva kasutamise põhimõte. Elu- ja looduskeskkonna säästmise ning sellele tekitatud kahju hüvitamise kohustus tuleneb PS §-st 53. Tulenevalt PS §-dest 5, 32 ja 53 ning keskkonnaseadustiku üldosa seaduse ja LKS alusel võib omandiõigust piirata. Omandiõiguse põhiolemuse säilimiseks peavad seadusest tulenevad piirangud olema asjakohased ja proportsionaalsed kaitstavate loodusväärtustega ehk sobivad, vajalikud ja mõõdukad piirangu eesmärgi saavutamiseks. Kaitse-eeskirjaga piirangute täpsustamise eesmärk on alal leiduvate loodusväärtuste säilimine. Ühtlasi täidetakse loodusdirektiivist riigile tulenev kohustus tagada loodusväärtuste kaitse Natura 2000 võrgustiku alal. Neid eesmärke saab lugeda õiguspäraseks, kuna abinõud, mis soodustavad eesmärgi saavutamist, on õiguslikult sobivad: kaitseala moodustamine ja loodusväärtusi kahjustavate tegevustele piirangute seadmine aitab kaasa kaitseala eesmärkide täitmisele. Abinõu on vajalik, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne. Kaitse-eeskirja regulatsiooni eesmärgi (loodusväärtuste säilimine) täitmiseks ei ole muid vähemalt sama efektiivseid, kuid isikuid vähem koormavaid meetmeid. Abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt isikutele antud õigusesse sekkumise ulatust ja intensiivsust, teiselt poolt aga eesmärgi tähtsust. Eesti ja Euroopa loodusväärtuste säilimine on oluline eesmärk. Alale kaitse tagamisega ja tegevustele piirangute seadmisega ala loodusväärtused säilivad, loodusväärtusi kahjustavate tegevuste elluviimisel need hävivad.

Ettevõtluse, sh metsaraie, kaevandamise ja ehitamise korral on teada risk, et tegevust ei saa võimaldada juhul, kui see kahjustab loodust või elukeskkonda. Ettevõtlusvabadus ei anna isikule õigust nõuda rahvusliku rikkuse ega riigi vara kasutamist oma ettevõtluse huvides. Omandiõigus ja ettevõtlusvabadus ei ole piiramatud õigused. Kaitse-eeskirjaga alale seatud eesmärk kaalub üles omandiõiguse ja ettevõtlusvabaduse riive. Järgnevates kaitsekorra peatükkides on esitatud kitsenduste kaupa põhjendused, miks need piirangud on vajalikud.

Vastavalt kaitsekorra eripärale ja majandustegevuse piiramise astmele on kaitseala tsoneeritud kahte sihtkaitsevööndisse ja ühte piiranguvööndisse. Sihtkaitsevööndi režiim on vajalik kaitsealuste liikide ja nende elupaikade ning metsakoosluste kaitseks ja sookoosluste loodusliku arengu tagamiseks. Piiranguvööndisse jäävad inimtegevusest tugevasti mõjutatud, majanduslikult kasutatavad ja poollooduslikud alad ning looduskaitse seisukohalt vähemväärtuslikud alad.

Prassi hoiuala liidetakse Tilga looduskaitsealaga, mistõttu kustutatakse Prassi hoiuala Vabariigi Valitsuse 8. septembri 2005. a määruses nr 233 „Hoiualade kaitse alla võtmine Hiiu maakonnas” esitatud Hiiu maakonna hoiualade seast ning määruse lisast eemaldatakse Prassi hoiuala kaart. Seoses Tilga maastikukaitseala kaitsekorra uuendamise ja Tilga

looduskaitseala moodustamisega tunnistatakse kehtetuks Vabariigi Valitsuse 25. septembri 1998. a määrusega nr 215 „Silma looduskaitseala ning Lihula ja Tilga maastikukaitsealade kaitse alla võtmine, kaitse-eeskirjade ja välispiiride kirjelduste kinnitamine” kinnitatud Tilga maastikukaitseala kaitse-eeskiri ja välispiiri kirjeldus. Ühtlasi sõnastatakse selle määruse pealkiri järgmiselt: „Silma looduskaitseala ning Lihula ja Tilga maastikukaitsealade kaitse alla võtmine”, kuna see määrus nimetatud kaitsealade piire ja kaitsekordasi enam ei sisalda muudatuste järgselt.

Kaitse-eeskiri ei käsitle sihtkaitsevööndis poollooduslike koosluste ilme ja liigikoosseisu tagamiseks vajalikku tegevust, kuna neid kooslusi sihtkaitsevööndis ei ole, adru varumist, kuna sihtkaitsevöönd ei ole merega seotud, ning ujuvvahendiga sõitmist, kuna sihtkaitsevööndis ei ole selleks sobivat veekogu.

2.5.2. Kaitsekorra üldpõhimõtted

Kaitse-eeskirja kohaselt on inimestel lubatud kaitsealal viibida, püüda kala, pidada jahti ning korjata marju, seeni ja muid metsa kõrvalsaadusi. Nimetatud tegevused on ka varem olnud lubatud ning need ei ole otseselt ohustanud Tilga loodusala kaitseväärtusi. Arvestades ala väiksust, ei ole jahipidamise keelamine otstarbekas ega vajalik. Jahipidamine ei mõjuta oluliselt metsa- või sookoosluse looduslikku arengut. Kalapüüki senisel Tilga kaitsealal kaitse-eeskirjaga ei reguleeritud, sest selleks sobivat veekogu kaitsealal polnud. Senisel Prassi hoiualal on veekogud küll olemas, kuid LKS kalapüügi reguleerimist hoiualal ette ei näe.

Sõidukiga sõitmine on lubatud teedel, jalgrattaga ka radadel. Ehitusseadustiku § 92 lõike 1 kohaselt on tee inimeste, sõidukite või loomade liikumiseks või liiklemiseks ettenähtud rajatis. Kaitseala teedel sõidukiga ja maastikusõidukiga sõitmisele kohalduvad liiklusseaduses sätestatud nõuded ja piirangud. Sealhulgas tuleb arvestada, et maastikusõidukit tohib teel liikumiseks kasutada liiklusseaduse §-s 154 nimetatud juhtudel, st jõgede, teede ja muude takistuste ületamiskohtades ning lumega kaetud teel, mis ei ole mootorsõidukitele ajutiselt läbitav, ning teel, kus seda lubab sellekohane liikluskorraldusvahend, samuti politsei- ja tollitöötajad ametiülesannete täitmisel, haige toimetamisel haiglasse, päästetööde tegemisel ning muudel juhtudel, mis on seotud ametiülesannete täitmisega (nagu elektri- ja sideliinide hooldus- ja parandustööde tegemine või muud sellised tegevused). Muudel juhtudel on sõidukiga ja maastikusõidukiga sõitmine lubatud järelevalve- ja päästetöödel, kaitseala valitsemise ja kaitse korraldamisega seotud tegevusel, kaitseala valitseja nõusolekul teostataval teadustegevusel ja kaitse-eeskirjaga lubatud töödel ning piiranguvööndis metsa- ja põllumajandustöödel. Muudel tingimustel pole väljaspool teid sõitmine lubatud, sest see kahjustab taimkatet ja kaitsealuste liikide kasvukohti. Sõidukiga väljaspool teid ning maastikusõidukiga sõitmise lubamise erisused tulenevad valdavalt LKS § 30 lõikest 3 ja § 31 lõike 2 punktist 10.

2.5.3. Tegevuste kooskõlastamine kaitseala valitsejaga

Tegevused, mis on kaitsealal keelatud, kui selleks ei ole kaitseala valitseja nõusolekut, on määratud LKS § 14 lõikega 1. Kaitseala valitseja nõusolekuta on kaitsealal keelatud muuta katastriüksuse kõlvikute piire ja sihtotstarvet, koostada maakorralduskava ja teha maakorraldustoimingud, kehtestada detail- ja üldplaneeringut, lubada ehitada ehitusteatise kohustusega või ehitusloakohustuslikku ehitist, sealhulgas lubada püstitada või laiendada lautrit

või paadisilda, anda projekteerimistingimusi, anda ehitusluba, rajada uut veekogu, mille pindala on suurem kui viis ruutmeetrit, kui selleks ei ole vaja anda veeluba, ehitusluba ega esitada ehitusteatist, ning anda lisasööta jahiulukitele.

Kaitseala valitseja ei kooskõlasta tegevust, mis kaitse-eeskirja kohaselt vajab kaitseala valitseja nõusolekut, kui see võib kahjustada kaitseala eesmärkide saavutamist või kaitseala seisundit. Kui tegevust ei ole kaitseala valitsejaga kooskõlastatud või tegevuses ei ole arvestatud kaitseala valitseja kirjalikult seatud tingimusi, mille täitmisel tegevus ei kahjusta kaitseala eesmärgi saavutamist või kaitseala seisundit, ei teki isikul, kelle huvides nimetatud tegevus on, vastavalt haldusmenetluse seadusele õiguspärasest ootust sellise tegevuse õiguspärasuse osas.

Praktikas on tingimuste seadmine kõige enam kasutatav võte, millega välditakse majandustegevuse kahjustavat mõju kaitstavatel aladel. Enamasti ei keelata tegevust, mis on kaitse-eeskirjas kaitseala valitseja nõusolekul lubatud, vaid püütakse kaalutlusõiguse kaudu leida lahendusi, mis loodusväärtusi ei kahjusta, ühitades looduskaitse ja arenduse huvid.

2.5.4. Sihtkaitsevöönd

2.5.4.1. Sihtkaitsevööndi eesmärgid

Kaitseala sihtkaitsevöönd on kaitseala maa- või veeala seal väljakujunenud või kujundatavate koosluste säilitamiseks. Kaitsealal on kaks sihtkaitsevööndit: Prassi soo ja Tilga männiku sihtkaitsevöönd. Prassi soo sihtkaitsevööndi (32,3 ha), mis oli varem Prassi hoiuala, eesmärk on soo- ja metsakoosluste ja nende loodusliku arengu tagamine ning kaitsealuste liikide elupaikade kaitse. Prassi soo sihtkaitsevööndisse jääb Prassi jäänukjärv ning sookooslustega seotud kaitsealuste liikide, nagu sookurg, kõdu-koralljuur, harilik sookäpp, harilik porss, elupaigad. Seal vööndis elutsevad ka kanakullid ja põhja-nahkhiired. Tilga männiku sihtkaitsevööndi (40,8 ha), mis moodustas varem Tilga maastikukaitseala, eesmärk on kaitsealuste liikide elupaikade kaitse ja vana loodusmetsa säilitamine. Tilga männiku sihtkaitsevööndisse jäävad kaitsealuste liikide, nagu punane tolmpes, roomav öövilge, pruunikas pesajuur, talukimalane, elupaigad ning sajandivanune männik.

2.5.4.2. Lubatud tegevused sihtkaitsevööndis

Sihtkaitsevööndis on lubatud rahvaürituse korraldamine kaitseala valitseja nõusolekul selleks ette valmistatud kohas. Sellisteks kohtadeks on muu hulgas olemasolevad teed. Väljaspool selleks ette valmistatud kohta on rahvaürituse korraldamine lubatud kaitseala valitseja nõusolekul, sest ilma teatud tingimuste täitmiseta võib selline rahvaüritus näiteks tallamise või pesitsusaegse häirimise tõttu ohustada kaitstava elupaigatüübi või kaitsealuse liigi soodsat seisundit. Seni tuli kooskõlastada üle 50 osalejaga rahvaüritus kaitseala valitsejaga (senisel Tilga maastikukaitsealal, nüüdses Tilga männiku sihtkaitsevööndis) või polnudki see reguleeritud (loodavas Prassi soo sihtkaitsevööndis ehk senisel hoiualal). Ettevalmistatud kohas rahvaürituse, mille osalejate arv on üle 50 inimese, kooskõlastamise nõudest kaitseala valitsejaga on loobutud, kuna loodusväärtuste säilimise seisukohast on oluline ürituse toimumise koht, mitte osalejate arv. Kui on ette näha, et suure osalejate arvu tõttu ei pruugi kõik osalejad selleks ettenähtud kohta ära mahtuda, tuleb rahvaüritus enne kaitseala valitsejaga kooskõlastada. Nii suuri massiüritusi ei ole teadaolevalt kaitsealal või selle lähikonnas

toimunud. Senised suuremad rahvakogunemised piirkonnas on olnud matused naabruses asuval Emmaste surnuaial.

Kaitseala valitseja nõusolekul on sihtkaitsevööndis lubatud telkimine ja lõkke tegemine. Pole ette näha, et kaitsealal oleks kellelgi vaja telkida või lõket teha, kuid tulenevalt võimalikest liigikaitse-, teadus- või muudest kaitseala jaoks vajalikest töödest võib tekkida vajadus kaitsealal ööbimiseks ja telkimiseks. Avaliku telkimiskoha rajamiseks vajadus puudub, sest kaitseala on suhteliselt väike (103 ha) ning kujult väljavenitatud ja kitsas. Kaitseala ümbrus on hajusalt asustatud ja hoonestatud ning juhukülalisel on maaomaniku loal võimalik ööbida ja telkida ka väljaspool kaitseala sihtkaitsevööndit. Üldjuhul on telkimine taunitav tegevus, kuna sihtkaitsevööndis asuvad kõrge väärtusega metsa- ja sookooslused, mille soodne seisund võib näiteks liigse tallamise tõttu kahjustatud saada. Lõkke tegemise võimalus on antud liigikaitsealal tööl tekkinud raiejäätmete teatud tingimustel põletamiseks. Arvestades tuletegemise ohtlikkust Tilga männiku sihtkaitsevööndis kuival ajal (tuleohtlik männiokkavaris) ja Prassi soo sihtkaitsevööndis (tuleohtlik turvas), ei saa seal igal pool ja igal ajal lõket teha. Senisel Prassi hoiualal ei võimaldanud LKS telkimist ja lõkke tegemist reguleerida, kuid senisel Tilga maastikukaitsealal ehk nüüdses Tilga männiku sihtkaitsevööndis ei olnud telkimine ja lõkke tegemine üldse lubatud.

Kaitseala valitseja nõusolekul on sihtkaitsevööndis lubatud olemasolevate maaparandussüsteemide hoiutööd. Prassi soo sihtkaitsevööndis on kaitseala valitseja nõusolekul lubatud kraavide sulgemine ja loodusliku veerežiimi taastamine. Kraavide sulgemine ja loodusliku veerežiimi taastamine võib osutuda vajalikuks looduslike elupaigatüüpide säilimiseks ja kuivenduse mõju vähendamiseks. Maaparandussüsteemide hoiutööd ei ole eriti Prassi soo sihtkaitsevööndis soovitatavad tegevused, kuid väga erandlikel juhtudel, näiteks väljaspool kaitseala oleva majandusmetsa üleujutuse ja puistu vältimatu hukkumise ärahoidmiseks, on kaitseala valitsejale jäetud võimalus kaaluda teatud tingimuste täitmisel nende hoiutööde lubamist eeldusel, et need ei mõjuta negatiivselt liigniiskeid elupaigatüüpe ega kaitsealuste liikide kasvukohti. Hooldustööde lubamisel hindab Keskkonnaamet ühelt poolt tegevuse võimalikku mõju ala loodusväärtustele, teisalt kaalub, kas hooldamata jätmine tekitaks kahju väljaspool kaitseala asuvatele aladele. Hooldustööd, milleks on vajalik kaitseala valitseja nõusolek, on näiteks puittaimestiku raiumine, veejuhtme sügavuse ja põhjalaiuse taastamine sette eemaldamisega, truubi ja regulaatori settest puhastamine, truubiotsakute korrastamine ning suurema voolutakistuse eemaldamine. Kaitseala valitseja nõusolekut ei ole vaja siis, kui voolusängist kõrvaldatakse voolutakistusena üksikuid esemeid, nagu langenud puud, mõned kivid, prügi jms. Samuti ei ole kaitseala valitseja nõusolekut vaja rohttaimede ja peene võsa niitmiseks. Samas on oluline, et ka nende tööde tegemisel arvestataks ala kaitse eesmärgiga ega kahjustataks loodusväärtusi.

Kaitseala valitseja nõusolekul on sihtkaitsevööndis lubatud koosluse kujundamine vastavalt kaitse eesmärgile ja kaitsealuste liikide elutingimuste säilitamiseks vajalik tegevus, näiteks võsaraie punase tolmpa (*Cephalanthera rubra*) kasvukohas. Kaitse-eesmärgiks olevale kaitsealusele taimeliigile punasele tolmpaale on soodsate valgustingimuste tagamiseks vaja Tilga männiku sihtkaitsevööndis hoida selle liigi kasvualal (5,5 ha) alusmets hõre.

Kaitseala valitseja nõusolekul on sihtkaitsevööndis lubatud olemasolevate ehitiste hooldustööd. Tilga männiku sihtkaitsevööndis on suhteliselt tihe teedevõrk, mis vajab hooldamist. Need hooldustegevused, mis olemasolevat olukorda väljaspool teed ei muuda ja mille mõjuala ei ulatu teekatte servast ja regulaarselt hooldatavast teepeenrast või tee muldkeha nõlvadest väljapoole, ei avalda kaitseala kaitse-eesmärkidele mõju ega muuda kaitseala väärtuste

seisundit. Seega ei ole nendeks tegevusteks kooskõlastus vajalik. Sellisteks tegevusteks on näiteks prahi koristamine, niitmine tee servast ja teekraavi nõlvadelt, lume- või libedustõrje tegemine, teekatte parandamine, kruusatee hõõveldamine, olemasolevate tähispostide või teepiirete vahetamine, tähispostide paigaldamine tee muldkehasse. Samuti pole kooskõlastus vajalik otsese ohu kõrvaldamiseks, näiteks teele kukkunud puu eemaldamiseks. Aga umbrohu tõrjumine kemikaalidega ei ole kaitsealal lubatud. Kaitseala valitseja nõusolek on vajalik, kui kavandatakse tegevusi teekatte servast ja regulaarselt hooldatavast teepeenrast või muldkeha nõlvadest väljaspool (sh ka tee kaitsevööndis) ning veerežiimi muutvaid töid või pinnasetöid, mis võivad mõjutada kaitseala väärtusi ja mis muudavad olemasolevat olukorda väljaspool teed. Sellisteks tegevusteks on näiteks pinnasetööd tee kaitsevööndis, sette eemaldamine teekraavidest, puude ja põõsaste eemaldamine tee kaitsevööndist, tee servas kasvavate suurte dekoratiivsete puude või alleepuude võrade kärpimine, uute viitade, valgustuspostide või teepiirete paigaldamine. Kui tegevusega kaasneb vajadus sõita sõidukiga väljaspool teid, on selleks samuti vajalik kaitseala valitseja nõusolek.

Kaitseala valitseja nõusolekul on sihtkaitsevööndis lubatud pilliroo varumine. Pilliroo varumist pole senisel Prassi hoiualal teadaolevalt toimunud, sest roogu on suhteliselt vähe ja hõredalt, kuid teatud tingimustel ja soovi korral on jäetud võimalus seda varuda. Näiteks ei kahjusta talvine käsitsi roovarumine kaitstavaid loodusväärtusi.

2.5.4.3. Keelatud tegevused sihtkaitsevööndis

Sihtkaitsevööndis on keelatud majandustegevus, loodusvarade kasutamine ja uute ehitiste püstitamine, arvestades kaitse-eeskirjaga sätestatud erisusi. Vastavalt majandustegevuse seadustiku üldosa seadusele on majandustegevus iga iseseisvalt teostatav, tulu saamise eesmärgiga püsiv tegevus, mis ei ole seadusest tulenevalt keelatud. Tegevus, mille suhtes on kehtestatud teatamis- või loakohustus, loetakse samuti majandustegevuseks ka juhul, kui selle eesmärk ei ole tulu saamine. Seega on kõik kaitse-eeskirja kaitsekorra üldpõhimõtete peatükis või sihtkaitsevööndi peatükis reguleeritud tegevused, mis on määrusega lubatud ja mida tehakse tulu saamise eesmärgiga, ning tegevused, mis on lubatud kaitseala valitseja nõusolekul ja millega kaasneb teatamis- või loakohustus, kaitsealal lubatud majandustegevus. Kaitse-eeskirjaga lubatakse sihtkaitsevööndis majandustegevust, mis ei kahjusta kaitseala eesmärki või seisundit. Loodusvarade keelatud kasutamise all mõeldakse loodusvara kasutamist kaitseala loodusväärtusi ohustavas koguses või moel.

Uute ehitiste püstitamine sihtkaitsevööndisse on keelatud, et vältida seal paiknevate väärtuslike koosluste ja kaitsealuste liikide elupaikade kahjustamist. Uute hoonete järele nii väikese kaitseala sihtkaitsevööndites vajadus puudub. Erandina on kaitseala valitseja nõusolekul sihtkaitsevööndis lubatud tee, tehnovõrgu rajatise või tootmisotstarbeta rajatise püstitamine kaitsealal paikneva kinnistu või kaitseala tarbeks ja olemasolevate ehitiste hooldustööd. Kuna ka teede ja rajatiste püstitamine võib pöördumatult hävitada elupaiku (kui eeldada raadamist, kuivendamist jms) ja ehitamise mõju kaitse-eesmärkidele sõltub paljudest asjaoludest, sealhulgas asukohast ja mahust, siis pole määrusega võimalik ette näha kõigile olukordadele sobivaid tingimusi ning seetõttu on rajatiste rajamise ja ehitiste hooldamise lubamine jäetud kaitseala valitseja igakordseks kaalutusotsuseks. Kaitseala tarbeks vajalikud tootmisotstarbeta rajatised on näiteks teabetahvlid või teadustöö või loodusõppega seotud rajatised.

2.5.5. Piiranguvöönd

2.5.5.1. Piiranguvööndi eesmärgid

Kaitseala osa, mis ei kuulu sihtkaitsevööndisse, kuulub piiranguvööndisse. Kaitsealal on üks piiranguvöönd ja see on Prassi piiranguvöönd (30 ha), mille eesmärk on poollooduslike koosluste, metsakoosluste ja elustiku mitmekesisuse kaitse ning maastikuilme säilitamine. Prassi piiranguvööndist oli 28 ha varem kaitse all osana Prassi hoiualast, 2 ha ei olnud varem kaitse all. Piiranguvööndis on poollooduslikud kooslused ning muud inimtegevusest rohkem mõjutatud, sealhulgas enne kaitse alla võtmist majandatud metsaalad, mis seovad kaitseala ühtsemaks tervikuks ja on kaitseala koosseisus oluline puhver sihtkaitsevööndis olevatele loodusväärtustele.

2.5.5.2. Lubatud tegevused piiranguvööndis

Piiranguvööndis on lubatud majandustegevus, arvestades kaitse-eeskirjaga sätestatud erisusi.

Lubatud on ujuvvahendiga sõitmine, mis on võimalik vaid endises Prassi karjääris. Kuna karjäär on väike (kokku u 3 ha), sõidetakse sellel ujuvvahendiga suhteliselt harva. Sisepõlemismootoriga veesõidukiga nii väikesel veekogul sõita ei tohi¹, aga mootorita ujuvvahend kaitseala eesmärgi ei kahjusta. Varem oli Prassi karjäär pooleldi hoiuala koosseisus ja pooleldi väljaspool kaitstavat ala ning ujuvvahendiga sõitmisele seal piiranguid ei olnud. Piirangu seadmiseks pole olulist põhjust ka praegu.

Rahvaürituste korraldamine on lubatud, kuid rohkem kui 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine selleks ettevalmistamata ja kaitseala valitseja poolt tähistamata kohas on lubatud üksnes kaitseala valitseja nõusolekul. Kuni 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine kohas, mis ei ole selleks kaitseala valitseja nõusolekul ettevalmistatud ja tähistatud, ei sea ohtu kaitseala kaitseväärtusi. Telkimine ja lõkke tegemine on lubatud selleks ettevalmistatud ja kaitseala valitseja nõusolekul tähistatud kohas. Seni selliseid telkimis- või lõkkekohti piiranguvööndis ei ole ega ole nende rajamiseks ka kaitseala valitseja nõusolekut taotletud. Mujal võib telkida ja lõket teha vaid kaitseala valitseja nõusolekul. Väljaspool selleks ettevalmistatud kohta suurema rahvaürituse, telkimise ja lõkke tegemise kooskõlastamine kaitseala valitsejaga on vajalik selleks, et ennetada võimalikku ohtu kaitstavale poollooduslikule kooslusele või looduslikule soo- või metsakooslusele või kaitstavale liigile. Lõkke tegemine väljaspool selleks ettevalmistamata kohta on tuleohtlik. Lõkkealusel maapinnal senine kooslus hävib kuumuse ja tuha tõttu ning elupaigatüüp saab seeläbi aastateks kahjustatud. Samuti võib süttida turvas, kui teha lõket suvalises kohas. Suurem rahvaüritus või telkimine ohustab elupaigatüüpe ja liike äratallamisega.

Vastavalt LKS § 31 lõikele 4 võib piiranguvööndis seada raielangi suurusele ja raie ajale metsaseadusest erinevaid piiranguid, kui need on vajalikud koosluse või kaitsealuse liigi säilimiseks. Uuendusraie on LKS § 31 lõike 2 punkti 5 järgi piiranguvööndis keelatud, kui kaitse-eeskirjaga ei sätestata teisiti. Senisel hoiualal oli LKS § 32 lõike 4¹ järgi lubatud lageraie langi suurusega kuni 2 ha ja laius kuni 30 m ning turberaie langi suurusega kuni 5 ha. Arvestades piiranguvööndi väiksust, eesmärki ja rolli olla puhver sihtkaitsevöönditele, ei saa lageraiet üldse ja nii suurt turberaielanki lubada. Kaitse-eeskirjaga sätestatakse, et uuendusraietest on piiranguvööndis kaitseala valitseja nõusolekul lubatud aegjärgne ja häilraie, kusjuures langi suurus

¹ <https://www.riigiteataja.ee/akt/104072019005> (Veesõidukite hoidmise ja kasutamise nõuded).

ei tohi ületada 1 ha. Kuna turberaietest on veerraie sisuliselt kitsa ribana (puistu kõrguse laiusena) raiutav lageraie, mis rikub nagu lageraiegi maastikuilmet ega ole sarnane looduslikule häiringule, siis ei ole veerraie (ja lageraie) piiranguvööndis enam lubatud. Kavandatud tingimustel metsa majandamine tagab kanakulli kaitse tegevuskava kohaselt kanakullile piisava võimaluse pesitsemiseks ning muu elustiku kaitse ja maastikuilme säilimise. Erinevalt varasematest soovitudest ei peeta enam kanakulli jaoks nii vajalikuks turberaie raiejärgude ajalise vahe, hooldusraiejärgse metsa täiuse ja üle 60 aasta vanuse metsa osakaalu määramist. Turberaie raiejärgude ajalise vahe sätestamine kaitse-eeskirjas ei arvesta metsa loomuliku arenguga ning läheb vastuollu keskkonnaministri 27. detsembri 2006. a määrusega nr 88 „Metsa majandamise eeskiri”. Langi suuruse piiramine on aga oluline, sest piiranguvööndi metsad on puhveralaks sihtkaitsevööndis paiknevatele väärtuslikele metsadele ja liikide elupaikadele, seega on nende metsade säilimine oluline üleminekualana lagedate niiduelupaikade ja metsaelupaikade vahel, vähendades liikidele mõjuvat servaepekti. Kõige ilmsema ja tugevama efektiga on valgusolude ja sellega seotud tegurite muutumine. Inimtekkeliste tegurite (nt lageraie) puhul on iseloomulikuks servaepekti tõttu välisteguritest puutumata koosluste siseosa pindala vähenemine. Seetõttu väheneb liikidele sobilike elupaikade pindala mitte ainult raie toimimise alal, vaid servaepekti tõttu ka langiga piirnevatel aladel. Uuendusraie langi suuruse piiramisega tagatakse maastikuilme säilimine, koosluste ja liikide kaitse ning hoitakse ära liiga kiired muutused metsade keskmises vanuses. Nii välditakse intensiivset metsade majandamist ja hoitakse kooslustes tekkinud häiringute tase madalal. Hooldusraiejärgse metsa täiusele tingimuse seadmine on põhjendamatult, sest metsaseaduse § 28 lõike 4 punkti 2 järgi kuuluvad hooldusraiete hulka valgustusraie, harvendusraie ja sanitaarraie. Metsa täiusest saab rääkida vaid harvendusraie puhul, valgustus- ja sanitaarraie puhul ei ole see asjakohane. Samas tagab eelmainitud metsa majandamise eeskiri, et pärast harvendusraiet on metsa täius suurem kui peetakse minimaalselt vajalikuks kanakulli kaitse tegevuskavas. Raie on piiranguvööndis lubatud 1. septembrist 28. veebruarini. Metsaraie ajaline piirang on vajalik kanakulli pesitsusaegse häirimise vähendamiseks, muud piirangud tulenevad samuti eeskätt kanakulli elupaiganõudlusest. Just pesapaikade hävimine ja toitumisalade kvaliteedi halvenemine on liigi kaitse tegevuskava järgi kaks kõige olulisemat kanakulli ohustavat tegurit.

Elustiku mitmekesisuse säilitamiseks tuleb jätta raiel hektari kohta alles vähemalt 20 tihumeetrit puid või nende säilinud püstiseisvaid osi, mis ei kuulu koristamisele ja jäävad metsa alaliseks. Elustiku mitmekesisuse tagamiseks alles jäetavad puud valitakse eri puuliikide esimese rinde suurima diameetriga puude hulgast, eelistades kõvalehtpuid, mände ja haabu, samuti eritunnustega, nagu õõnsuste, põlemisjälgede, tuuleluudade või suurte okstega puid. Need tingimused on vajalikud, et tagada raiutavas puistus elustiku mitmekesisuse seisukohast oluliste elementide säilimine, mis toetab nii konkreetset puistus kui ka kokkuvõtvalt piiranguvööndis ja kaitsealal tervikuna mitmekesist elustikku. Näiteks on õõnsused muu hulgas vajalikud põhja-nahkhiirele päevaseks varjumiseks. Metsaseaduse § 29 lõike 1 punkt 3 sätestab, et isegi majandusmetsas väljaspool kaitstavat ala tuleb raielangile jätta säilikpuud ehk elustiku mitmekesisuse tagamiseks vajalikud puud või nende säilinud püstiseisvad osad tüvepuidu kogumahuga vähemalt viis tihumeetrit ühe hektari kohta, üle viie hektari suurusel raielangil vähemalt kümme tihumeetrit ühe hektari kohta.

Kaitseala valitseja nõusolekul on lubatud veekogu veetaseme ja kaldajoone muutmine ning ehitise, kaasa arvatud ajutise ehitise, püstitamine. Kuna igasugune ehitustegevus, sealhulgas veekogu veetaseme ja kaldajoone muutmine, on looduseskeskkonda oluliselt mõjutada võiv tegevus, on ohu ennetamiseks mõistlik ohtu enne hinnata, olukorda analüüsida ja määrata tingimused ohu vältimiseks kaitstavale alale või selle loodusväärtustele.

Roo varumine külmumata pinnasel on piiranguvööndis LKS-ga üldjuhul (kui kaitse-eeskirjaga ei

sätetata teisiti) keelatud. Kaitse-eeskirjaga jäetakse võimalus külmumata pinnasel roogu varuda eeldusel, et kaitseala valitseja peab seda võimalikuks ning roo varumisel täidetakse kaitseala valitseja seatud tingimusi. Arvestama peab, et külmumata pinnasel roo varumine võib kahjustada pinnast või oluliselt häirida roostikus elavaid kaitsealuseid liike.

2.5.5.3. Vajalikud tegevused piiranguvööndis

Piiranguvööndis on poollooduslike koosluste aladel (5,4 ha) nende ilme ja liigikoosseisu tagamiseks vajalik heina ja pilliroo niitmine, loomade karjatamine ning puu- ja põõsarinde kujundamine ja harvendamine. Nende tegevuste nõuetekohane täitmine, sealhulgas niitmise järel niite ärakoristamine, tagab kaitse-eesmärgiks olevate loodusväärtuste säilimise.

2.5.5.4. Keelatud tegevused piiranguvööndis

Piiranguvööndis on keelatud uue maaparandussüsteemi rajamine ja üldjuhul maavara kaevandamine, kuna see võib pöördumatult muuta kaitstavaid kooslusi või liikide kasvukohti. Maaparandussüsteem on maaparandusseaduse tähenduses maatulundusmaa viljelusväärtuse suurendamiseks ja keskkonnakaitseks vajalike ehitiste kogum, mis on kinnisasja oluline osa tsiviilseadustiku üldosa seaduse § 54 lõike 1 tähenduses. Maaparandussüsteemide hoiutööd, sh eesvoolude hoiutööd, milleks on vajalik kaitseala valitseja nõusolek, on näiteks puittaimestiku raiumine, veejuhtme sügavuse ja põhjalaiuse taastamine sette eemaldamisega, truubi ja regulaatori settest puhastamine, truubiotsakute korrastamine ja voolutakistuse eemaldamine. Kui voolutakistusena eemaldatakse üksikut eset, näiteks langenud puud, suuremat kivi või prügi, ei ole vaja kaitseala valitseja nõusolekut. Tee servades paiknevad kraavid on tee lahutamatud osad ning seal tuleb tegevuste kavandamisel lähtuda olemasolevate ehitiste hooldustööde punktist. Piiranguvööndisse jääb mõne hektari suurune endine karjääriala, mis on osaliselt täitunud veega ja kuhu juhib võimaliku liigvee õuemaade vahelt ära juba olemasolev kraav. Seetõttu puudub vajadus uue maaparandussüsteemi rajamiseks. Tulenevalt maapõueseaduse §-st 3 on maavara looduslik kivim, setend, vedelik või gaas, mille lasund või selle osa on keskkonnaregistris arvele võetud. Maapõueseaduse § 95 lõike 1 järgi on füüsilisest isikust kinnisasja omanikul õigus talle kuuluva kinnisasja piires kaevandamisloata võtta maavara või maavarana arvele võtmata kivimit, setendit, vedelikku või gaasi isiklikus majapidamises kasutamise eesmärgil, kui seadus ei sätesta teisiti. Maavara või loodusliku kivimi võtmisel ka isiklikus majapidamises kasutamiseks ei tohi kahjustada kaitstavaid kooslusi või kaitsealuseid liike, näiteks soohiilakat. Eeltoodud nõue tuleneb LKS § 3 lõigetest 1 ja 2 ning § 55 lõigetest 7 ja 8.

Keelatud on puhtpuistute kujundamine ja energiapuistute rajamine, sest need on suhteliselt liigivaesed kooslused, mis vähendavad looduskaitseala looduskaitse väärtust. Puidu kokku- ja väljavedu külmumata pinnasel on keelatud. Külmunud pinnas tähendab seda, et pinnas on külmumise tõttu saavutanud sellise kandevõime, et metsaveoks kasutatav tehnika ei jäta pinnasesse märgatavaid jälgi. Piirangu eesmärk on kaitsta tallamisõrnu soo- ja metsaelupaiku ja -liike ning vältida pinnase lõhkumist, taimejuurte kahjustamist ja roobaste teket. Kui pinnas seda võimaldab, võib kaitseala valitseja lubada puidu kokku- ja väljavedu külmumata pinnasel, näiteks kõvaks kuivanud pinnasel.

Keelatud on biotsiidi, taimekaitsevahendi ja väetise kasutamine, kuna see võib vähendada elustiku mitmekesisust metsamaal ja looduslikul rohumaal ning kahjustada ökosüsteemi.

3. Menetluse kirjeldus

Tilga looduskaitseala kaitse-eeskirja eelnõu avalik väljapanek toimus 29. juunist kuni 20. juulini 2020. a Keskkonnaameti Kärkla kontoris ja Hiiumaa Vallavalitsuses. Lisaks sai avalikkus kaitse-eeskirja eelnõu, seletuskirja ja kaardiga tutvuda veebis Keskkonnaameti ja Hiiumaa valla kodulehel. Teade kaitse-eeskirja avaliku väljapaneku ja avaliku arutelu kohta ilmus 26. juunil 2020. a üleriigilise levikuga ajalehes Õhtuleht ja kohalikus ajalehes Hiiu Leht. Ametlikus väljaandes Ametlikud Teadaanded ilmus kaitse-eeskirja eelnõu avalikustamise teade 19. juunil 2020. a.

LKS §-s 9 sätestatud kaitse alla võtmise menetluse käigus saadeti teade kaitse-eeskirja eelnõu avalikustamise, sh avaliku väljapaneku ja avaliku arutelu kohta Hiiumaa Vallavalitsusele ning 32 maaomanikule või -haldajale, sh Riigimetsa Majandamise Keskusele ja Maanteeametile, ning teadmiseks Keskkonnainspeksioonile. Teade saadeti elektrooniliselt ja/või tähtkirjaga. Teates tehti ettepanek, et ilma vastava ettepanekuta avalikku koosolekut ei korraldata, ning paluti parandusettepanekud ja vastuväited esitada Keskkonnaametile kirjalikult hiljemalt 20. juulil 2020. a. Koosoleku korraldamise kohta esitati Keskkonnaametile küll küsimusi, kuid ettepanekut korraldada avalik koosolek siiski ei tehtud.

Tähtjaks (20. juuliks 2020. a) ühtegi vastuväidet või parandusettepanekut Keskkonnaametile ei esitatud, kuid esitati mitmeid küsimusi nii kirjalikult kui ka suuliselt (telefonitsi) ning MTÜ Eesti Metsa Abiks palus hilinenult (22. juulil 2020. a) ettepanekute esitamiseks lisaaega, mida ka lubati (ettepanekud paluti esitada hiljemalt 1. septembril 2020. a). Uueks tähtjaks esitati tabelis 1 olevad ettepanekud.

Tabel 1. Ettepanekud Tilga looduskaitseala kaitsekorra muutmiseks

Ettepaneku tegija	Ettepaneku sisu	Tulemus
MTÜ Eesti Metsa Abiks	1. Lisada kaitse-eesmärkide hulka soohiilakas (<i>Liparis loeselii</i>).	Ettepanekut ei arvestatud, sest liik kasvab kaitsealal ebatüüpilises kohas ja liigi säilimine kaitsealal ei ole seetõttu kindel.
	2. Lisada kaitse-eesmärkide hulka kõdu-koralljuur (<i>Corallorhiza trifida</i>).	Ettepanekut ei arvestatud, sest liigi kasvukohaks olev elupaigatüüp siirde- ja õõtsiksood (7140) on juba kaitse-eesmärgiks ja paikneb sihtkaitsevööndis, kuid liigi taasleide on vähe.
	3. Jätta praeguse Tilga maastikukaitseala põhjaosas katastriüksusel Marjasoo (17501:004:0311) asuv metsaosa, mis on osa elupaigatüübist vanad loodusmetsad (9010*), sihtkaitsevööndisse.	Ettepanekut ei arvestatud, sest Tilga maastikukaitseala seni kehtinud piirikirjelduse järgi ei kuulunud kõnealune metsariba (pindalaga 0,4 ha) kaitse alla. Eramaal asuva metsariba kaitse alla võtmine piiranguvööndina on piisav, et kaitsta kaitseala loodusväärtusi.
	4. Tsoneerida Prassi jäänukjärve ümbritsevad metsad kogu ulatuses sihtkaitsevööndisse, mitte piiranguvööndisse.	Ettepaneku ei arvestatud, sest tegu on majandusmetsadega, mis ei vasta loodusdirektiivi üheleegi elupaigatüübile, samas seatakse

Ettepaneku tegija	Ettepaneku sisu	Tulemus
		metsaraiele piiranguvööndis elurikkuse kaitseks piisavalt ranged piirangud.
	5. Võtta kaitse alla 1,4 ha suurune riigimetsa ala, mis piirneb sihtkaitsevööndiga ja jääb samale metsaeraldisele, mis on valdavalt juba kaitse all.	Ettepanekut arvestati, sest nii saab metsa, mis vastab loodusdirektiivi esmatähtsale elupaigatüübile, tervikuna ühe metsaeraldise piires kaitse alla.
	6. Võtta kaitse alla u 40 ha suurune praeguse hoiualaga piirnev ala, millel on loodusdirektiivi kolm esmatähtsat elupaigatüüpi ja kanakulli kunagine pesapuu.	Ettepanekut ei arvestatud, sest mainitud ala kaitse alla võtmist on juba aastaid kaalutud, kuid teadaolevatel andmetel ei ole selle 12 eramaüksust ja ühte riigi maaüksust hõlmava ala kaitse alla võtmine piisavalt põhjendatud.
Katastriüksuse Prassijärve (17501:004:1041) omanik	Suurendada Prassijärve õueala pindalani 0,79 ha ja arvata kaitse alt välja.	Ettepanekut arvestati osaliselt ja kaitse alt arvatakse välja Prassijärve õueala pindalal 0,63 ha ning naabruses asuv Mäe (17501:004:0279) õueala pindalal 0,33 ha, mis oleks muidu ainus kaitsealal olev õueala.

Kinnitust, et teade Tilga looduskaitseala kaitse-eeskirja eelnõu avalikustamise kohta on kätte saadud, ei andnud 14 maaomanikku. Nende veel kord teavitamiseks avaldati 22. septembril 2020. a väljaandes Ametlikud Teadaanded nimeline kordusteade, milles paluti võimalikud parandusettepanekud esitada 9. oktoobriks 2020. a. Selleks ajaks ühtegi parandusettepanekut Keskkonnaametisse ei saanud. Ühe maaomanikuga neist 14-st õnnestus kontakt saavutada naabri abil telefonitsi.

4. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõu koostamisel on arvestatud nõukogu direktiiviga 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku taimestiku ja loomastiku kaitse kohta (EÜT L 206, 22.07.1992, lk 7–50).

Loodusdirektiivi artikli 2 lõike 1 kohaselt on nimetatud direktiivi eesmärk looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitsmisega aidata kaasa bioloogilise mitmekesisuse säilimisele EL liikmesriikide territooriumil. Loodusdirektiivi artikli 3 lõigete 1 ja 2 kohaselt luuakse Euroopa ökoloogiline võrgustik Natura 2000, mille loomisse annab oma panuse iga liikmesriik võrdeliselt sellega, millisel määral leidub tema territooriumil loodusdirektiivis nimetatud looduslike elupaigatüüpe ja liikide elupaiku. Vastavalt Vabariigi Valitsuse 5. augusti 2004. a korralduse nr 615 „Euroopa Komisjonile esitatav Natura 2000 võrgustiku alade nimekiri” lisa 1 punkti 2 alapunktile 435 on Natura 2000 võrgustiku loodusala esitatud Tilga loodusala, mis hõlmab valdavas osas Tilga looduskaitseala. Seetõttu tuleb Tilga looduskaitsealal tegevuse kavandamisel hinnata selle mõju kaitse-eesmärkidele, arvestades Natura 2000 võrgustiku alade kohta kehtivaid erisusi.

Tilga loodusala on Natura 2000 võrgustiku alaks kinnitatud Euroopa Komisjoni 12. novembri 2007. a otsusega 2008/24/EÜ, millega võeti vastavalt loodusdirektiivile vastu boreaalses biogeograafilises piirkonnas asuvate ühenduse tähtsusega alade esimene ajakohastatud loetelu (teatavaks tehtud numbri K(2007) 5402 all, ELT L 012, 15.01.2008, lk 118–382). Viimati ajakohastati boreaalse biogeograafilise piirkonna loodusalade nimekirja Euroopa Komisjoni 24. märtsi 2020. a rakendusotsusega (EL) 2020/494, millega võeti vastu boreaalses biogeograafilises piirkonnas asuvate ühenduse tähtsusega alade loetelu kolmeteistkümmes uuendatud versioon (teatavaks tehtud numbri C(2020) 1713 all, ELT L 111, 8.04.2020, lk 1–256).

Pärast määruse jõustumist esitatakse Euroopa Komisjonile ettepanek lisada Tilga loodusala kaitse-eesmärkide hulka elupaigatüübid kadastikud (5130), aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud (6510), puiskarjamaad (9070) ning liigid valgelaup-rabakiil (*Leucorhina albifrons*) ja suur-rabakiil (*Leucorhina pectoralis*), eemaldada kaitse-eesmärkide hulgast elupaigatüübid lood (6280*), rabad (7110*) ja nokkheinakooslused (7150) ning korrigeerida Tilga loodusala piire. Aastal 2000 algselt elupaigatüübiks lood (6280*) määratud suur ala on 2014. aastal poollooduslike koosluste eksperdi Meeli Mesipuu poolt jagatud väiksemateks aladeks ja määratud elupaigatüüpideks kadastikud (5130), aas rebasesaba ja ürt punanupuga niidud (6510) ning puiskarjamaad (9070). Elupaigatüüp rabad (7110*) oli juba algselt (1997. aasta määrang) olnud kaasnevaks elupaigatüübiks 50% ulatuses elupaigatüübile siirdesoo- ja rabametsad (91D0*) ning praeguseks on lageraba täielikult rabametsaga asendunud ega vasta elupaigatüübile 7110*. Elupaigatüübi nokkheinakooslused (7150) paiknemine on täpsemalt teadmata, sest ühegi teadaoleva inventuuri käigus seda elupaigatüüpi üles tähendatud ei ole. Ilmselt eeldati kunagi selle kaasnevat olemasolu raba (7110*) elupaigatüübis. Looduskaitseala kavandatud välispiir, tsoneering ja kaitsekord tagab loodusdirektiivi eesmärkide täitmise Tilga looduslal. Natura standardandmebaasis eesmärgiks seatud metsa- ja sooelupaigad on ülesantud pindala ulatuses planeeritud sihtkaitsevööndisse. Samuti on tagatud võimalused poollooduslike koosluste säilitamiseks looduslal vähemalt ettenähtud ulatuses.

Tilga loodusala piiri muutmisel jääb Natura 2000 võrgustiku alade hulgast välja katastriüksus 83 Suuremõisa-Käina-Emmaste tee (17501:004:2250).

Loodusala osakaal suureneb katastriüksustel Keldri (17501:004:0121), Putkaste metsekond 231 (17501:001:0216), Marjasoo (17501:004:0311) ja Pohla (17501:004:0142).

5. Määruse mõju ja rakendamiseks vajalikud kulutused

Määruse mõju on positiivne loodus- ja elukeskkonnale, aidates looduskeskkonna säilitamisega kaasa inimeste põhivajaduste ja elukvaliteedi tagamisele. Määrusega laiendatakse kaitseala, täpsustatakse eesmärgi ja kaitsekorda ning kehtestatakse tsoneering, mis aitab kaasa väärtuslike koosluste ja liikide säilimisele ning nende soodsa seisundi saavutamisele.

Uue kaitse-eeskirja kehtestamine aitab kaasa rahvusvaheliste kohustuste täitmisele, seega on mõju välissuhetele positiivne. Looduse mitmekesisuse ehk elurikkuse säilitamise ja suurendamise vajaduse sätestavad nii strateegia Euroopa 2020 kui ka tegevuskava Ressursitõhus Euroopa. Sellest tulenevalt on elurikkuse vähenemise peatamiseks ja taastamiseks kinnitatud EL elurikkuse strateegia aastani 2020 (KOM(2011)2441), mis seab liikmesriigile konkreetsed ja mõõdetavad eesmärgid elurikkuse (liikide ja elupaikade seisundi) parandamiseks aastaks 2020. Kinnitatav õigusakt toetab otseselt nende eesmärkide saavutamist.

Lääne-Eesti saared kuuluvad UNESCO biosfääri programmiala (programm MAB ehk *Man and Biosphere*) koosseisu ning kaitstavad alad (kaitse- ja hoiualad ning püsielupaigad) on programmiala nn tuum- ja puhveraladeks (sihtkaitsevööndid on tuumaladeks, piiranguvööndid ja hoiualad on puhveraladeks), mille hea seisund tagab biosfääri programmiala hea seisundi.

Tilga looduskaitseala oli juba varem riikliku kaitse all Tilga maastikukaitseala ja Prassi hoiualana ning kaitstav ala suureneb vaid 1,3 ha võrra, mistõttu kaitseala jääb suhteliselt väikeseks (103,2 ha) ja määruse jõustumisel puudub oluline mõju sotsiaalvaldkonnale, riiklikule julgeolekule, majandusele, regionaalarengule ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele. Määruse jõustumine ei too kaasa uute organisatsioonide moodustamist.

Planeeringud tuleb kooskõlla viia kehtestatud õigusaktidega. Seega mõjutab määruse kehtestamine ka kehtestatud planeeringuid. Teadaolevalt vastuolusid kehtivate planeeringutega ei ole, mistõttu oluline mõju selles küsimuses puudub. Eelnõu avalikustamise käigus saadeti kohalikele omavalitsustele ja maaomanikele arvamuse avaldamiseks eelnõu materjalid. Selle käigus ei esitatud vastuväiteid, et määruse jõustumine takistaks kehtivate planeeringute teostamist. LKS § 9 lõike 7¹ punktide 3 ja 4 järgi on avalikustamise üks eesmärk saada menetlusosalistelt neile teadaolevaid andmeid, mis on eelnõuga seotud.

Vastavalt maamaksuseaduse (edaspidi *MaaMS*) §-le 4 kaasneb eelnõu jõustumisega kohalikele omavalitsustele maamaksutulude vähenemine. MaaMS § 4 lõike 3 kohaselt hakkab maamaksusoodustus kehtima kaitse-eeskirja jõustumisele järgneva aasta 1. jaanuaril. MaaMS § 4 lõike 1 punkti 1¹ kohaselt kaitsealade sihtkaitsevööndi maalt maamaksu ei maksta ja § 4 lõike 2 kohaselt LKS §-s 31 sätestatud piiranguvööndi maalt makstakse maamaksu 50% maamaksumäärast. Uuendatud Tilga looduskaitseala tõttu väheneb kohaliku valla maamaksutulu arvestuslikult 76 eurot aastas.

Vastavalt LKS §-le 20 on maaomanikul õigus pärast kaitse-eeskirja kinnitamist algatada kinnisasja, mille sihtotstarbelist kasutamist ala kaitsekord oluliselt piirab, riigile omandamist kinnisasja harilikule väärtusele vastava tasu eest. Kaitsekord muutub oluliselt rangemaks ehk rakendub sihtkaitsevööndi kaitsekord 3,9 ha seni hoiualal olnud eramaal. Hiiumaa vallas oli 2020. aasta I poolaastal metsamaa väikseim ostuhind 600 eurot hektari kohta ja suurim hind 9700 eurot hektari kohta.

Kaitstaval loodusobjektil on võimalik taotleda toetust poolloodusliku koosluse hooldamiseks, seda rahastatakse Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika rakendamise seaduse § 65 lõikes 1 nimetatud Eesti maaelu arengukava 2014–2020 kohaselt Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfondist (EAFRD). Arengukava järgi on kogu perioodi poollooduslike koosluste hooldamise toetuse eelarveks kavandatud 40 miljonit eurot. Kaitsealal on karjatamist või niitmist vajavaid poollooduslikke kooslusi 6,1 ha, sealhulgas on lisanduvat hooldamist vajavat poollooduslikku kooslust 0,3 ha. Kehtivad toetusmäärad poollooduslike koosluste hooldamiseks on 85–250 eurot hektari kohta aastas, puisniitude puhul 450 eurot hektari kohta aastas. Taastamist vajavaid poollooduslikke kooslusi seni määratud ei ole.

Natura 2000 alal asuva erametsamaa toetust on õigus taotleda sihtkaitsevööndis pindalale 3,79 ha, mis oli varem toetusõiguslik vastavalt hoiuala toetuse määrale, ning piiranguvööndis pindalale 18,6 ha, millest 18,24 ha oli sama määraga toetusõiguslik juba varem hoiualal ja 0,36 ha asus kaitseala sihtkaitsevööndis. Toetuse määr on piiranguvööndis (võrdne toetuse määraga hoiualal) asuva metsaala ühe hektari kohta kuni 60 eurot aastas ning sihtkaitsevööndis

asuva metsaala ühe hektari kohta 110 eurot aastas. Toetusõiguslik pindala väheneb katastriüksusel Marjasoo (17501:004:0311) seniselt 0,47 ha-lt, mis oli varem sihtkaitsevööndis, 0,36 ha-le, mis on nüüd piiranguvööndis. Riigimetsamaad võetakse piiri korrigeerimisega seoses kaitse alla ja sihtkaitsevööndisse 2,8 ha.

6. Määruse jõustumine

Määrus jõustub kümnendal päeval pärast Riigi Teatajas avaldamist.

7. Vaidlustamine

Määruse üldkorraldusele ehk haldusakti tunnustele vastavat osa on võimalik vaidlustada, esitades halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud korras kaebuse halduskohtusse. Määruses on üldkorralduse regulatsioon suunatud asja (kinnistu) avalik-õigusliku seisundi muutmisele, hõlmates eelkõige asja kasutamist ja käsutamist reguleerivaid sätteid. Üldkorralduse tunnustele vastavad määruses need sätted, millest tulenevad kinnisasja omanikule või valdajale õigused ja kohustused, mis on konkreetse kinnisasjaga tihedalt seotud ning puudutavad kinnisasja kasutamist või käsutamist. Halduskohtumenetluse seadustiku § 46 lõike 1 kohaselt võib tühistamiskaebuse esitada 30 päeva jooksul kaebajale haldusakti teatavaks tegemisest arvates ja sama paragrahvi lõike 5 kohaselt kaebuse haldusakti õigusvastasuse kindlakstegemiseks kolme aasta jooksul haldusakti andmisest arvates.

8. Eelnõu kooskõlastamine

Eelnõu on kooskõlastatud teiste ministeeriumitega eelnõude infosüsteemi EIS kaudu. Ministeeriumid on kooskõlastanud eelnõu vaikimisi. Vabariigi Valitsuse reglemendi § 7 lõike 4 kohaselt, kui kooskõlastaja ei ole sama paragrahvi lõigetes 1–3 sätestatud tähtaja jooksul eelnõu kooskõlastanud või jätnud seda põhjendatult kooskõlastamata, loetakse eelnõu kooskõlastatuks.